

6. Vzestup moderní organizace

Organizované jednání v tradiční a moderní společnosti. Racionalizace, byrokratizace a dohled.

Organizace a organizované jednání

- V moderní společnosti neustále narůstá vliv organizací a expertních systémů na lidský život.
- Zdravotnictví, školství, policie, armáda, vězení, justice, sociální péče, charita, byrokracie, stát...
- Sociologové analyzují vliv organizací a organizovaného jednání na lidský život.
- Tímto tématem se zabýval např.:
Max Weber nebo Michel Foucault

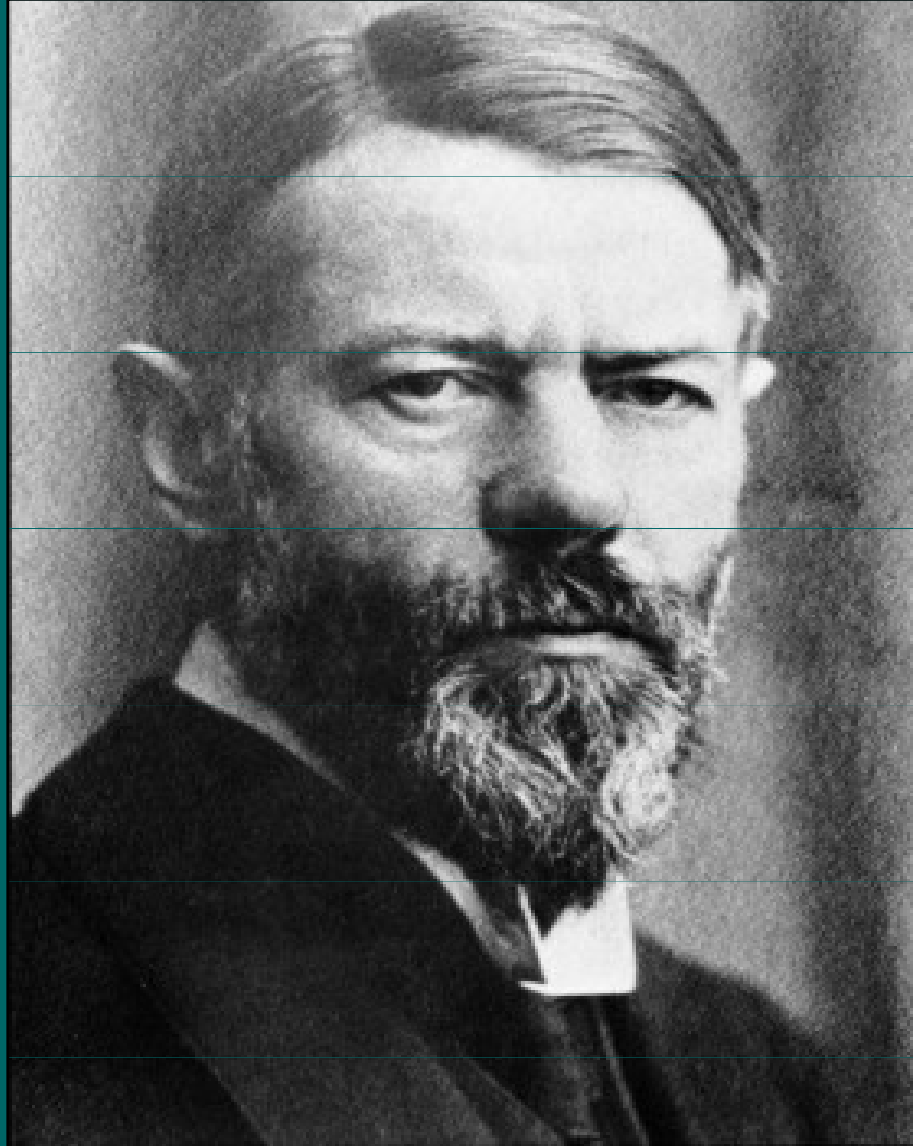
Organizace a instituce

- Instituce – pojem frekventovaný v antropologii
- Instituce je jakési „jádro“ lidské kultury, způsoby chování, které se předávají mezigeneračně
- Instituce: ustavené, stereotypizované, rutinní způsoby jednání, běžné v určité skupině či kultuře. Jde o jednání, které lze očekávat od všech, kteří chtějí platit v dané skupině za „domorodce“

Organizace a instituce

- Jestliže instituce definujeme jako ustavené způsoby řešení problémů přežití, pak organizace představují typ vztahů, které se mezi lidmi ustavují v průběhu řešení těchto problémů.
- Instituce je způsob, jakým lidé v dané kultuře dělají určitou věc. Organizace je způsob, jímž přitom koordinují svoji aktivitu, neboť málokterou věc dělá člověk izolovaně, bez spojení s druhými lidmi.
- Sociologie věnuje pozornost zejména tzv. formálním organizacím, v jejichž rámci se odehrávají ty nejvýznamnější druhy institucionalizované činnosti – výchova, výroba, léčení, bádání, zabíjení.

Max Weber (1864 – 1920)

Max Weber - organizace

- Organizace představují způsob, jak pravidelně koordinovat lidi nebo produkty jejich práce v prostoru a v čase
- Všechny rozsáhlé organizace mají byrokratický charakter
- Expanze byrokracie v moderní společnosti je nevyhnutelná
- Weber vykonstruoval „ideální typ“ byrokratické instituce

Pojem byrokracie

- **V diskursu každodennosti:**

V běžném užívání označuje „byrokracie“ nesrozumitelný způsob vyřizování poměrně jednoduchých záležitostí, který komplikuje s znepríjemňuje život občanům. Patří sem například neúměrně dlouhé vyřizování záležitostí, rutinní nezájem, s nímž úředníci přistupují k vyřizování jednotlivých případů, komplikovanost procedur, ignorování účelů, jimž je organizace explicitně pověřena, apod.

Pojem byrokracie

- **Politologie:**

rozumí pod „byrokracií“ vládu uskutečňovanou skrze úřady, skrze státní aparát složený ze jmenovaných, a nikoli volených činitelů, organizovaný hierarchicky a závislý na legitimní autoritě. Jedná se o vládu regulovanou sice zákony, avšak připouštějící jen minimální účast občanů na řízení veřejných záležitostí.

Pojem byrokracie

- **Sociologie:**

Snaha o racionalizaci kolektivních aktivit spočívající ve vytváření velkých výrobních i nevýrobních organizací a právních systémů, které jsou řízeny pomocí neosobních pravidel.

Max Weber – „ideální typ“ byrokratické organizace:

- 1) Jasná hierarchie pravomocí
- 2) Jednání se řídí psanými pravidly
- 3) Úředníci pracují na plný úvazek a dostávají plat
- 4) Práce je striktně oddělena od soukromého života
- 5) Úředníci nejsou vlastníci prostředků, které používají

Proměny byrokratických organizací

- Analýza neformálních vztahů a pravidel v byrokratických organizacích (Peter Blau)
- Souvislost mezi fyzickou podobou (např. vnitřní, vnější architektury) a organizační formou organizace (např. knihovna Umberta Ecca – („Jméno růže“) – knihovna jako pevnost či labyrint vs. moderní knihovna – viz MZK)
- Hierarchie v klasické organizaci = fyzické umístění kanceláře
- Dnes např. kanceláře typu „open space“

MZK - Brno

Justus Lipsius - Brusel

EHSV - Brusel

EHSV - Brusel

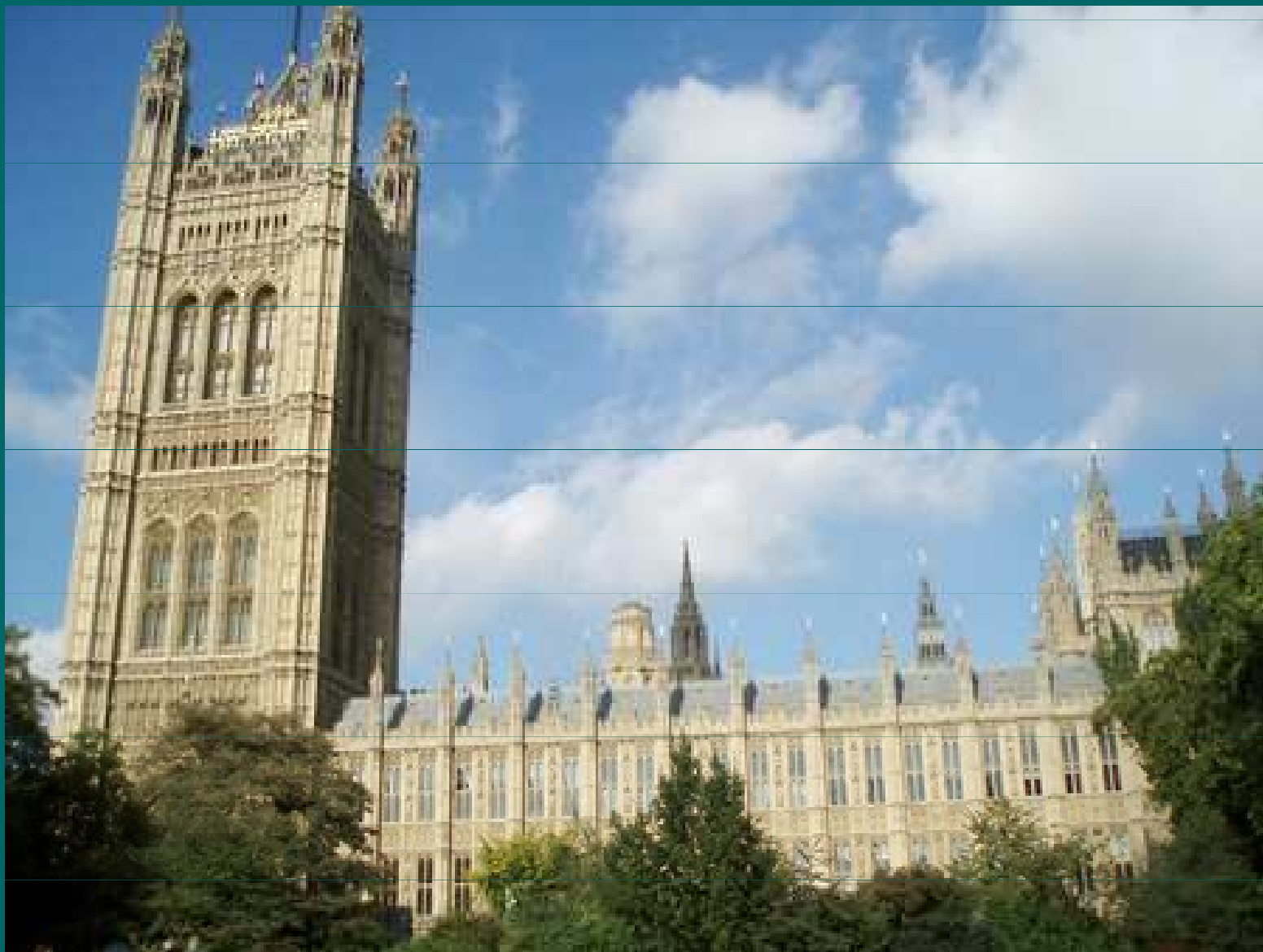

Parlament - Budapešť

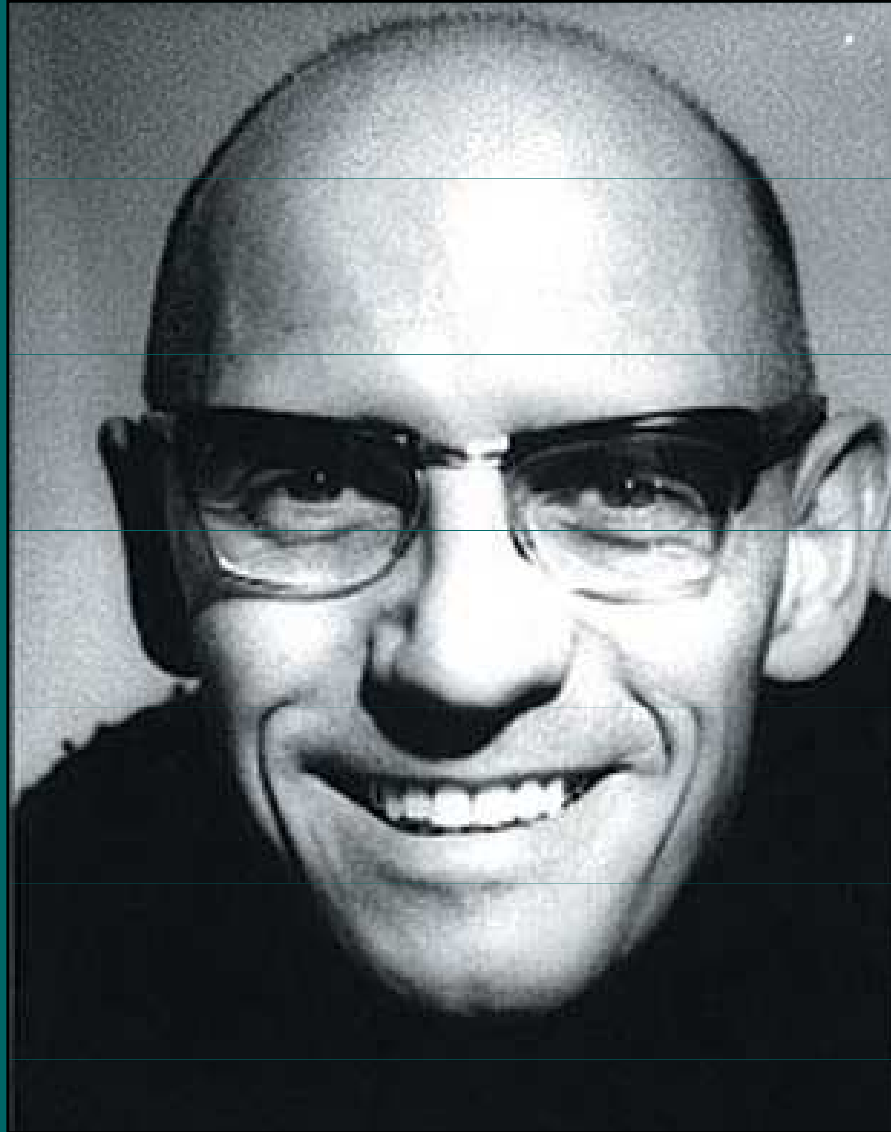

Parlament - Londýn

Michel Foucault (1926 - 1984)

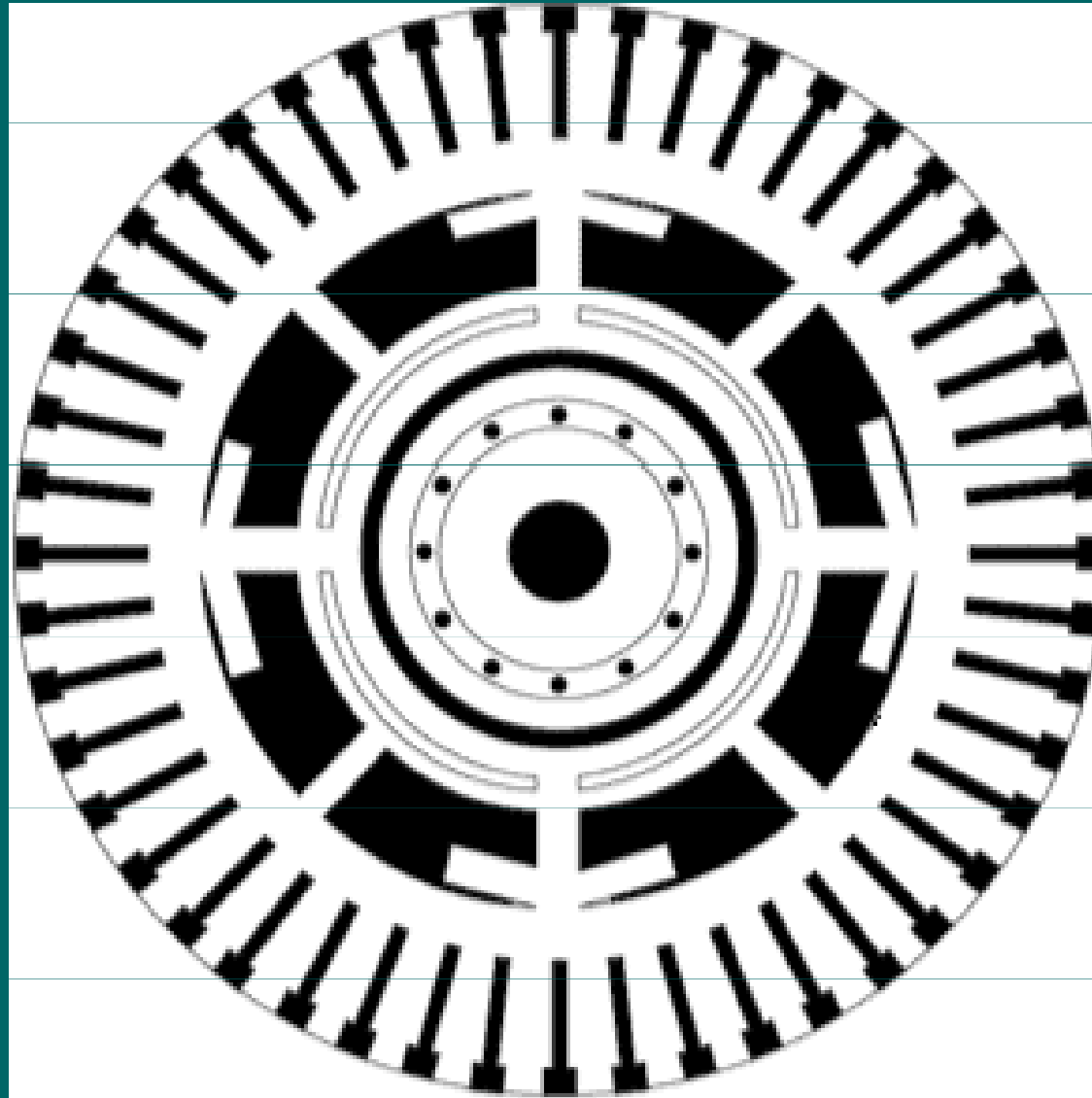
Michel Foucault:

- Většina organizací pracuje s nějakou formou dohledu nadřízených nad podřízenými. Dohled může být:
  - přímý – prosklené kanceláře, jednosměrná zrcadla, kamery
  - nepřímý – záznamy, kartotéky, osobní spisy
- Model organizace 19. – 20. stol. – vězení
- „...vězení se podobají továrnám, kasárnám, školám, nemocnicím (seminářům!) či nemocnicím a ty se zase vesměs podobají vězením...“

Michel Foucault:

- Hlavním posláním organizace kontrolovat čas i prostor - dohlížet:
  - Na okolí organizace
  - Na vlastní zaměstnance
- Disciplinace sebe i druhých
- Člověk musí být v určitém prostoru a dělat určitou věc – postupně si dohled internalizuje
- Určitá forma rezistence – např.: tělesná lenost

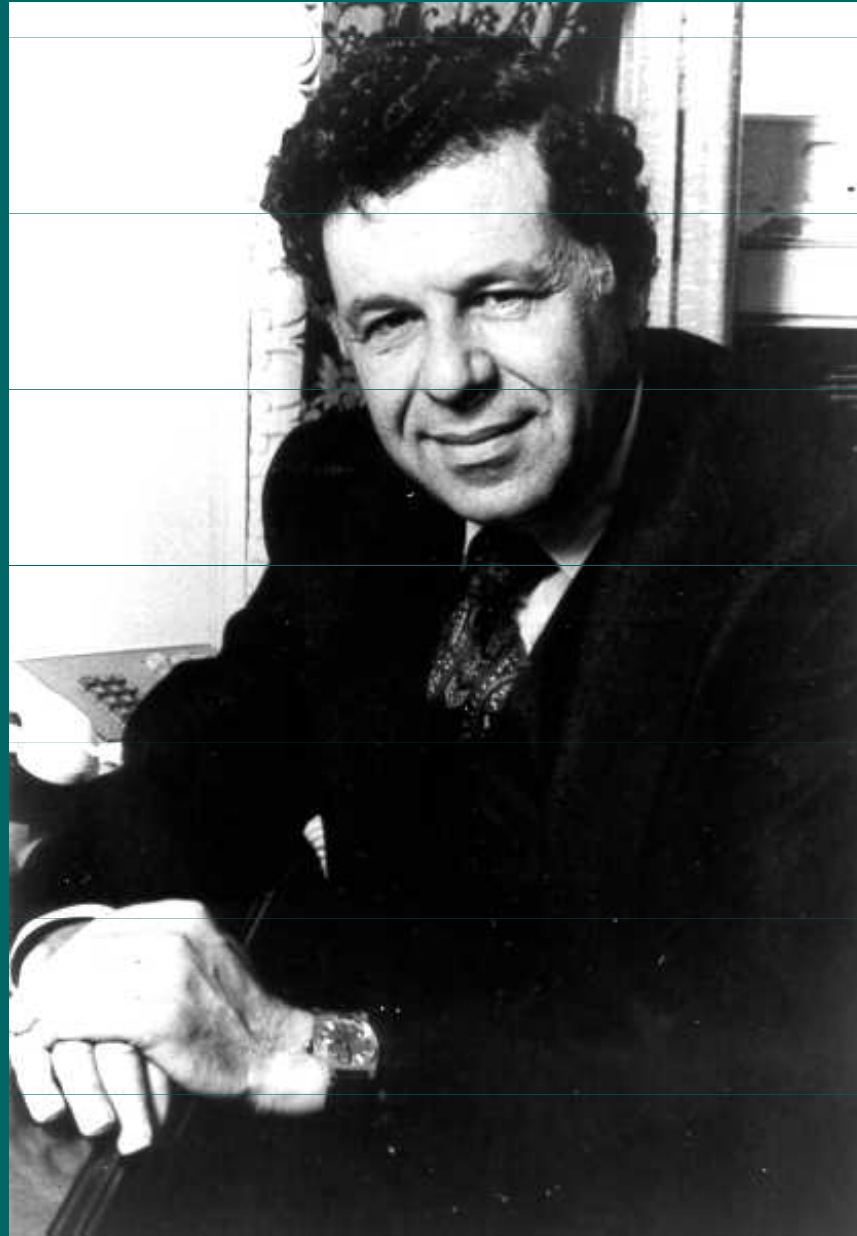
Panoptikum – ideální model „dohledu“ v typické organizaci 19. – 20. stol.

- Organizace, jak je popisovali Weber a Foucault, nutně vedou k postupnému omezování demokracie
- Je to pravda...?

Amitai Etzioni

Typologie organizací (Etzioni)

- Vedení organizace může mít k dispozici trojí typ moci:
  - moc **donucovací** (například použití fyzické síly)
  - moc **odměňující** (materiální či jiné formy odměny)
  - moc **normativní** (morální přesvědčení, prestiž organizace aj.)

Typologie organizací (Etzioni)

- Naproti tomu mohou podřízení reagovat na použitý typ moci především následujícími způsoby:
  - **alienativní (odcizený) způsob reakce** (nepodporovat cíle organizace)
  - **kalkulující reakce** (podpora cílů ze zisknosti)
  - **morální reakce** (ztotožnění se s organizací)

Typologie organizací (Etzioni)

TYP ÚČASTI:

TYP MOCI:	odcizující	kalkulující	morální
donucující	<u>1</u>	2	3
odměňující	4	<u>5</u>	6
normativní	7	8	<u>9</u>

Typologie organizací (Etzioni)

- Typ č.1: Donucovací organizace:
K dosažení hlavního cíle organizace, tedy izolace chovanců a dohledu nad nimi, je užíváno síly včetně fyzického násilí. Organizace nejsou selektivní, přijímají každého, kdo je do nich umístěn. Chovanci se s cíli organizace neidentifikují, působí naopak často proti nim. Do této kategorie se řadí vězení, koncentrační tábory, některé typy léčeben pro mentálně postižené...

Typologie organizací (Etzioni)

- Typ č.5: **Utilitaristické** organizace:

Jako odměna za sledování cílů organizace slouží peníze a řada dalších výhod včetně kvalitativních pracovních podmínek. Na kalkulaci s těmito výhodami spočívá oddanost členů organizace. Tyto organizace jsou zpravidla vysoce selektivní, vybírají své členy na základě testů, zkoušek apod. Patří sem výrobní organizace, státní správa a řada dalších především profesních institucí.

Typologie organizací (Etzioni)

- **Typ č.9: Normativní organizace:**

Moc těchto organizací nad jejich členy je založena na přesvědčení, tlacích sociální kontroly, na veřejném uznání či charismatu vůdce. Členové se s organizací dalekosáhle identifikují. Míra selektivity při vstupu silně kolísá, jiná je u sekty, jiná v případě veřejné školy. Sem řadíme církve, politické strany a spolky, univerzity, charitativní organizace, nejrůznější kluby apod.

Etzioniho pojetí - kritika

- Typologie je příliš hrubá a zjednodušující
- ignoruje rozdílnost kulturního prostředí
- zatímco typická euroamerická továrna náleží do typu č.5, totéž zařízení v Japonsku má mnohem blíže k typu č.9.
- Podobně například velikost a charakter církví variuje mezi typy č. 9, č. 5, dokonce může mít i některé rysy typu č. 1.

Alternativní modely:

- Japonský model organizace
- Decentralizace
- Outsourcing
- Redukce stupňů řízení
- Organizace jako síť
- Konkurence mezi „uzlovými body“ organizační sítě
- Programy kariérního růstu a propracovaný systém motivačních odměn
- HRM - Human Resource Management
- Důraz na seberealizaci zaměstnanců

Současnost & budoucnost...?

- Dnešní analýza organizací – sociologové např. zkoumají měnící se tzv. „firemní kulturu“
- S rozvojem počítačů a ICT se možnosti dohledu radikálně zvyšují (Kanada, 26 mil.obv., 2220 databází)
- Dohled se zvyšuje i v rámci „globálních rizik“ (např. terorismu)